

מבטלין עבודת המקדש מפני מקרא מגילה

- א. דינא דגמרא
- ב. פסיקת ההלכה וקיומה בימי בית שני
- ג. האם שאר מצוות היום נכללות ב"מקרא מגילה"?
- ד. שיטת התוס' – עבודת המקדש נדחית ואינה בטלה
- ה. שיטת הרמב"ם לפי הנצי"ב – עבודת המקדש נדחית לגמרי
- ו. ביטול עבודת המקדש בפורים אומר דרשני
- ז. בניית המקדש ברקע סיפור המגילה
- ח. אולי הגיע הזמן לעסוק במקדש ולא בשרידי הגלות?
נספח: מדברי ר' צדוק הכהן על גילוי השכינה בשריד בית מקדשנו

א. דינא דגמרא

מגילת אסתר נאמרה ברוח הקודש על ידי נביאים מאנשי כנסת הגדולה (מגילה ז ע"א).¹ לקראת סיום המגילה נכתב ונחתם זיכרון יום הפורים לדורות (אסתר ט, כח):

וְהַיְמִים הָאֵלֶּה נִזְכָּרִים וְנַעֲשִׂים בְּכָל דּוֹר וָדוֹר – מִשְׁפָּחָה וּמִשְׁפָּחָה מְדִינָה וּמְדִינָה
וְעִיר וְעִיר. וַיְמִי הַפּוֹרִים הָאֵלֶּה לֹא יַעֲבְרוּ מִתּוֹךְ הַיְהוּדִים, וְזָכְרָם לֹא יִסּוּף מִזְרָעָם.

מפסוק זה, למדו חז"ל כמה גדרים הלכתיים בעניין הבדלי החיוב שבין כרכים למוקפים ולשושן, דיני הסמוך והנראה לכרך ועוד, וכן למדו מכאן שקריאת המגילה קודמת ועדיפה על עבודת בית המקדש. וכך מובא בגמרא (מגילה ג ע"א; שם ע"ב):

"מִשְׁפָּחָה וּמִשְׁפָּחָה" לְמַאי אַתָּא? אָמַר רַבִּי יוֹסִי בַר חֲנִינָא: לְהַבִּיא מִשְׁפָּחוֹת
כְּהוֹנָה וְלוֹיָה שֶׁמִּבְטְלִין עֲבוֹדַתָּן וּבֵאִין לְשִׁמוּעַ מִקְרָא מְגִילָה, דְּאָמַר רַב יְהוּדָה
אָמַר רַב: כְּהֵנִים בְּעֲבוֹדַתָּן וְלוֹיִם בְּדוּכַנָּן וְיִשְׂרָאֵל בְּמַעֲמָדָן – כּוֹלֵן מִבְטְלִין עֲבוֹדַתָּן
וּבֵאִין לְשִׁמוּעַ מִקְרָא מְגִילָה; אָמַר רַבָּא: פְּשִׁיטָא לִי עֲבוֹדָה וּמִקְרָא מְגִילָה – מִקְרָא
מְגִילָה עֲדִיף, מִדְּרַבִּי יוֹסִי בַר חֲנִינָא.

* בכתובת המאמר ובמציאת מקורותיו נעזרתי רבות במאמריו של הרב יהודה זולדן שליט"א, 'קריאת מגילת אסתר במקדש', מתוך ספרו: מועדי יהודה וישראל, מרכז שפירא תשס"ד, עמ' 323 וביטול עבודת המקדש לקריאת מגילה, בטאון 'מעלין בקודש', גליון ג – סיון תשס"א, עמ' 35. והנני מודה לו על כך.

1. וראו בבא בתרא טו ע"א, ושם בפרש"י: "אנשי כנסת הגדולה. חגי זכריה ומלאכי זרובבל ומרדכי וחבריהם".

גם בתלמודה של ארץ ישראל מובא כעין זה (ירושלמי מגילה פרק ב הלכה ד):

רבי חלבו רב חמא בר גוריא בשם רב חמא בר עוקבא בשם רבי יוסי בן חנינה:
 "מִשְׁפָּחָהּ וּמִשְׁפָּחָהּ" – מיכן למשמרות כהונה ולויה שיהו בטילין. אמר רבי
 חלבו: מיכן לבית הוועד [=בית המדרש] שיהא בטל.

ב. פסיקת ההלכה וקיומה בימי בית שני

חנוכת בית המקדש השני התקיימה כשש שנים לאחר מלכות אחשורוש ואירועי פורים הגדולים שהתרחשו בזמנו. בספר עזרא נאמר (ו, טו-יח) שהכהונים והלוויים חזרו לעבודתם בבית ה' אשר בירושלים, בשנת שש למלכות דרוש, וכידוע מחז"ל הוא דרוש האחרון שהיה בנה של אסתר המלכה והחליף את אחשורוש (ע"פ אסתר רבה פרשה ח, ג).

נמצא אם כן, ששאלת סדרי העדיפויות בין מקרא מגילה לעבודת המקדש לא היתה שאלה למדנית לעתיד לבוא אלא סוגיה הלכתית מעשית שהעסיקה רבים מישראל.²

היהודים אשר אימת גזירת ההשמדה של המן עדיין צרבה בבשרם, והזעקה הגדולה והמרה של מרדכי היהודי ברחובות העיר עוד הדהדה בנפשם, כוהנים ולוויים וראשי העם, אשר ייחלו כל ימיהם לבניין המקדש, ולבסוף גם זכו במו עיניהם לראות את חזרת העבודה למקומה בבית שני – נדרשו בהגיע יום הפורים להניח ידם מעבודת המקדש וללכת לבתי הכנסת כדי לעסוק בפרסום נס ההצלה, ולהודות לה' על כך שניצלה האומה ממוות לחיים.

כדברים הללו נפסק להלכה ב'משנה תורה' לרמב"ם (מגילה א, א):

קריאת המגילה בזמנה מצות עשה מדברי סופרים. והדברים ידועים שהיא תקנת הנביאים. והכל חייבים בקריאתה אנשים ונשים וגרים ועבדים משוחררים. ומחנכין את הקטנים לקרותה. ואפילו כהנים בעבודתן מבטלין עבודתן ובאין לשמוע מקרא מגילה. וכן מבטלים תלמוד תורה לשמוע מקרא מגילה, קל וחומר לשאר מצות של תורה, שכולן נדחין מפני מקרא מגילה.³

בהמשך בעז"ה נדון בקצרה במה שדייקו האחרונים בלשון הרמב"ם.

2. הרב יהודה זולדן במאמרו הנזכר 'ביטול עבודת המקדש לקריאת מגילה' אות ג, הרחיב על כך על פי שיטת המלבי"ם בפירושו לעזרא (ו, טז) וליחזקאל (מה, יח), לפיו פורים הראשון במקדש חל בעיצומה של חנוכת בית שני. הרב זולדן מראה כי באותה שנה שבה נחנך הבית השני, הסתיימו ימי הקרבת קרבנות שבטי ישראל בט"ו באדר, ולמחרת החלו קרבנות המילואים, וכך קריאת מגילת אסתר 'על חשבון' עבודת המקדש לימדה על חשיבות זכירת נס הגלות גם בעיצומם של ימי הבניין, והדישה והבליטה את התקנה שערים המוקפות חומה מימות יהושע בן נון קוראות בט"ו באדר.
3. בגמרא למדו בקל וחומר מביטול עבודת המקדש לביטול לימוד תורה ושאר מצוות, מלבד מת מצווה. אך כאמור – היסוד והמקור לכל הוא דחיית עבודת המקדש מפני מצוות מקרא מגילה.

כאן המקום לציין, שהמשמעות של ביטול עבודת המקדש לטובת מקרא מגילה איננה שמצווה אחת בלבד נדחית אלא כמה וכמה מצוות עשה שבמקדש תבטלנה אז מעובדי המקדש: כגון "שנים ליום עולה תמיד" (במדבר כח, ג), "ושרת בשם ה' א-להיו" (דברים יח, ז), "ועבד הלוי" (במדבר יח, כג), ועוד.

ויתרה מכך – לכאורה ביטול **עבודת המקדש** מפני "מקרא מגילה" כולל גם את ביטול **בניין המקדש** עצמו, שהרי הציווי על בניין המקדש הוא בעיקר עבור העבודה הנעשית בו אשר היא מטרתו ותכליתו, וכלשון הרמב"ם בספר המצוות (מצות עשה כ): "שצונו לבנות בית הבחירה לעבודה, בו יהיה ההקרבה והבערת האש תמיד... והוא אמרו יתעלה (שמות כה, ח): 'ועשו לי מקדש'... וכבר בארנו שזה הכלל כולל מינים רבים שהם המנורה והשלחן והמזבח וזולתם, כולם מחלקי המקדש והכל יקרא: 'מקדש'". וצריך עוד עיון.

ג. האם שאר מצוות היום נכללות ב"מקרא מגילה"?

עוד יש מקום לעיין האם דין ביטול עבודת המקדש מפני מקרא מגילה נאמר דוקא לגבי חיוב הקריאה עצמה, שהיא עיקר מצוות היום ופרסום הנס שבו, או שמא מכיוון שכל עניינו של יום הוא לפרסם את הנס – וכן מצינו שמקור החיוב לנשים במקרא מגילה **ובכל מצוות היום** הוא מפני "שאף הן היו באותו הנס" (מגילה ד ע"א) – הרי שהמגילה היא רק דוגמא והכול נגרר אחריה, ולכן מעיקר הדין כל מצוות הפורים (משלוח מנות, מתנות לאביונים, משתה ושמחה) קודמות, או אפילו מבטלות, את מצוות עבודת המקדש. וכעין זה מצינו כמה פעמים במסכת מגילה שהגמרא דנה ביום הראוי ל"מקרא מגילה", אך כוונתה שהכול נגרר אחריה לאותו יום.

האפשרות השנייה אמנם דחוקה, אך מצינו מרבתינו שנקטו כך לגבי הדין שלימוד תורה נדחה מפני "מקרא מגילה". למשל בעל ה'בני יששכר' כתב (כסלו-טבת מאמר ד אות יז) שלא רק עבור מקרא מגילה מבטלים תלמוד תורה אלא גם לצורך שאר שמחת ומצוות היום. ייתכן שדעתו היא שהוא הדין לעניין ביטול עבודת המקדש, שכאמור, ממנו למדו שלימוד תורה נדחה. וצ"ע.

4. ועיין 'משפט כהן' למרן הראי"ה קוק זצ"ל סי' צד אות ב: "ועל דבר שאלתו אם מותר לנו לבנות בית המקדש על מנת שלא להקריב קרבנות, לא ידעתי הציור... אמנם המצווה היא לבנות הבית כדי להקריב שם, ולחוג הרגלים, שעיקרם הוא גם כן קרבן ראייה וחגיגה... ואם אין בידינו להקריב כלל – ודאי יש לומר שאין כאן מצווה, שזוהי צורת המצווה כלשון הרמב"ם בריש הלכות בית הבחירה ובספר המצוות".

ד. שיטת התוס' – עבודת המקדש נדחית ואינה בטלה

הלכה מיוחדת זו בדיני קדימות בין מצוות מעוררת תמיהה. הרי מצינו שכאשר יש התנגשות בין מצות עשה ללא תעשה, אך ישנו אופן בו ניתן לקיים שתיהן, לא אומרים ש"עשה דוחה לא תעשה" אלא חובה על האדם לחזור אחר האופן שבו תתקיימנה שתי המצוות (שבת קלג, א; ועוד). ואם הדברים אמורים בין שתי מצוות דאורייתא, קל וחומר שכאשר ישנה התנגשות בין מצוות מן התורה שמתקיימות בעבודת המקדש לבין מצוה מדברי קבלה ("מקרא מגילה"), לכאורה ברור שבמקרה כזה חובה על האדם למצוא את האופן איך לקיים את שתי המצוות, ובוודאי שלא לבטל את המצוות מן התורה.

לאור זאת, לא מובן מדוע תיקנו אנשי כנסת הגדולה שתבטל עבודת המקדש מפני מצוות מגילה, וכפי שמשמע מהלשון בה נקטו רב ורבי יוסי בר חנינא, שלא אמרו: "שמעכבין עבודתן" או "שמשהין עבודתן" אלא: "שמבטלין עבודתן".

הראשונים בסוגיה עמדו על שאלה זו.

התוספות על אתר תירצו שאכן אין הכוונה שהמגילה, שאין חיובה מן התורה, תידחה את עבודת המקדש מכול וכול, אלא שמכיוון שאינם זריזים בעבודתם כבכל יום, והם מניחים את העבודה לטובת מצוות קריאת מגילה, נחשב הדבר כאילו ביטלה. והוסיפו התוספות, שאמנם היה ניתן להתחיל בעבודת היום במקדש ולקיים את מצוות התורה שבמקדש בעוד היום גדול ולאחר שיסיימו עבודתם יתפנו לקיים מצוות מקרא מגילה מדברי סופרים, אך לא רצו חכמים להורות כן מפני שיותר טוב לקרות את המגילה עם כלל הציבור ולפרסם הנס ברוב עם. וזו לשון התוספות (מגילה ג ע"א ד"ה מבטלין):

וקשה, אמאי מבטלין והלא אתר הקריאה יש הרבה שהות לעבודה? ויש לומר, דכיון דמשהאיר היום הוי זמן עבודה, והם מניחין אותה בשביל הקריאה, משום הכי קרי ליה ביטול. ואם תאמר, ויעשו עבודתן מיד ואחר כך יקראו המגילה לבדם? ויש לומר, דטוב לקרות עם הציבור משום דהוי טפי פרסומי ניסא.

ההבנה הפשוטה בסיום דברי התוספות היא, שמכיון שהנס מתפרסם יותר כשפעולת פרסומו נעשית בציבור – לכן גם אם נמצאים כוהנים ולויים שחושבים לפרסם את נס המגילה ביחידות, ואולי אף חסידות יש בדבר שלא לדחות את עבודת המקדש המוטלת על כוהני עם ה', אין הדבר נכון אלא יפרסמו את הנס עם הציבור ולא לבדם, וממילא על ידי כך יהיה ערך גדול יותר למצווה האישית שלהם.

אך עדיין נשאלת השאלה, מדוע לא קבעו שכל הציבור יעסוק בפרסום הנס בצהרי היום, וכך יוכלו הכוהנים לקיים את המצווה בפרסום גדול מבלי לפגוע בזריזותם שבעבודת המקדש, שהינו לב האומה ומרכז חייה?

לכן אולי יש לבאר שנכללת בדברי התוספות גם האמירה **כיצד לפרסם את הנס הלאומי** כראוי. כאשר קריאת המגילה, שעניינה פרסום נס ההצלה הלאומי, נעשית **בראשית היום על ידי כל הציבור כאחד**, יש הרבה יותר פרסום הנס מאשר אם בעוד שהמון העם מזדרז בהשכמה ומתכונן לפרסום הנס הלאומי, יש צדיקים בירושלים שפורשים מעסק הכלל לשם התייחדותם בהתלהבות ולהט רגשי קודש בעבודת המקדש. לכן – **בתחילת היום**, לפני כל דבר אחר, יתקבצו מדינה ומדינה ועיר ועיר, ויתאספו **כל ישראל** ממקום מושבם וממעמדם, גדולים וקטנים, תלמידי חכמים ופשוטי העם, ואליהם יצטרפו גם הכהנים והלוויים אל בתי הכנסת ומקומות הכינוס, כדי להודות לה' חסדו על נס קיום העם היהודי וגילוי אהבת ה' אליו באשר הם.

לשיטת התוספות, שאין מדובר כאן בביטול מוחלט של עבודת המקדש אלא **בדחייה** בלבד, נראה לכאורה שאם ידוע מראש לכהן או ללוי כי מחמת הקדמת קריאת המגילה לעבודת המקדש לא יוכל מאיזו סיבה להשלים עבודתו, אינו צריך ללכת לקרוא מגילה ולוותר על עבודת המקדש, שהרי חייובה מן התורה והיא מן החשובות שבמצוות. אכן כך הבין הר"ן בשיטת התוס' (ב ע"ב בדפי הרי"ף ד"ה ואמר ריב"ל).

וכך נראה גם מסברא: אמנם פרסום נס **הקיום הלאומי** הוא יסוד חשוב ועיקרי באמונת ישראל אך לא ייתכן שבעבורו תדחה מאתנו **תורת המקדש**, ולכן לכאורה, לעולם לא יהיה פרסום נס פורים דוחה מכול וכול את עבודת המקדש.

ויותר מכך כתב הריטב"א שם בסוגיה – גם כאשר ניתן לקיים שניהם, אך כבר התחילו הכהנים בעבודתם, שוב אין להפסיק את העיסוק בקודש לצורך מצווה דרבנן של מקרא מגילה ולפגוע ח"ו בסדרי עבודת המקדש. לפי הריטב"א רק אם לא יהיה להם אחר כך מי שיקרא עבורם רשאים להפסיק עבודתם, ויחזרו אליה מיד לאחר הקריאה.

ואמנם, העיר ה"ט"ז (או"ח סי' תרפז ס"ק ב, ד"ה וצריך) כי גם לשיטה זו, אם מסיבה כל שהיא העבודה במקדש לא נעשתה עד סוף היום, ועדיין לא קראו את המגילה ה"מגילה דוחה העבודה לגמרי, כיון שאי אפשר לקיים שניהם – **פרסומי ניסא עדיף**"⁵.

והוסיף ה"ט"ז וביאר שזו גם שיטת הרמב"ם (המצוטט לעיל), אשר נקט במפורש בלשון **"מבטלין"** כלפי עבודת המקדש, ולא בלשון **"נדחין"** כפי שנקט לגבי שאר המצוות. ואמנם גם לגבי תלמוד תורה נקט הרמב"ם בלשון **"ביטול"**, אך שם הדבר מובן היטב שהרי כל

5. הרב יהודה זולדן ליקט רשימה של שורת אחרונים הדנים בדברי ה"ט"ז הללו: הגר"א ד"ה כדי צרכו; **החכמת שלמה** ד"ה משפחה ומשפחה; **היד אפרים** ד"ה שם וב"י **ומחצית השקל**; בשו"ת **חוות יאיר** סי' ח; בשו"ת **נודע ביהודה** קמא סי' מא; בשו"ת **פנים מאירות**, ר' מאיר איזנשטט, חלק א, סי' נו; **בטוב ראי**, הראי"ה קוק, מגילה, ירושלים תשנ"ח, עמ' קמט-קנה; **מנחת אברהם**, מו"ר הרב אברהם שפירא, חלק א סי' ט; ועוד.

דחייה של תלמוד תורה נחשב כביטולו, כי מצוות תלמוד תורה היא מצווה תמידית, והאדם מחויב ללמוד כל היום בכל שעה ובלא הפסק (עיין תוס' ברכות יא ע"ב ד"ה שכבר). לימוד בתורה שהיה נלמד ברגע פלוני, לפי מצבו ותכונתו, בוודאי כבר לא יחזור, ולכשילמד האדם מאוחר יותר יהיה זה לימוד חדש בזמן חדש.

ה. שיטת הרמב"ם לפי הנצי"ב – עבודת המקדש נדחית לגמרי

הנצי"ב מוולוז'ין (מרומי שדה ג ע"א) הבין מלשון הרמב"ם שהוא חולק על שיטת התוספות. הכלל בעבודת המקדש הוא שאסור להניח העבודה ולצאת, ובכל זאת נקט הרמב"ם בלשון הווה וכתב: "אפילו כהנים בעבודתן – מבטלין עבודתן", משמע שעוצרים הכוהנים באמצע העבודה ויוצאים לשמוע מגילה, אפילו אם משום כך ימנעו מלסיים את העבודה. והטעם, אומר הנצי"ב: "מפני דמקרא מגילה דוחה מצוה לגמרי".⁶

כהבנת הנצי"ב ברמב"ם, מפורש לכאורה בדברי רבנו חננאל בסוגיה (מגילה, שם), אשר ידוע שנוסחאותיו הגיעו אל הרמב"ם דרך בית מדרשו של הרי"ף. וזו לשונו:

דתניא: כהנים המתעסקין בעבודתן ולויים בדוכנם וישראל במעמדן – כולן מבטלין עבודתן ובאין לשמוע מקרא מגילה.

שיטה זו מובאת גם בפסקי תוספות בערכין (פרק הכל מעריכין אות יט):

כהנים בעבודתן ולויים בדוכנן וישראל במעמדן מבטלים לקרות מגילה, אפילו עובר זמן הקרבן.

וכן הריטב"א במגילה (שם ד"ה מדסמכו), אף שלא סבר כן להלכה הביא דעה זו, ונימוקה עימה שהכוח בידי חכמים לקבוע מצווה מדרבנן ברוח קדשם, אפילו אם על ידי כך ייעקר דבר מן התורה:

ויש מפרשין: 'מבטלין עבודתן' לגמרי, אפילו כשאין שהות ביום לחזור לעבודתן, וחכמים יכולים לעקור דבר מן התורה ב'שב ואל תעשה'.

ו. ביטול עבודת המקדש בפורים אומר דרשני

בין אם נאמר שמקרא מגילה מבטל לגמרי את עבודת המקדש, ובין אם נאמר שבכוחו רק לדחות אותה לזמן מאוחר יותר – הדבר אומר דרשני. **המגילה היא מצווה שנתחדשה מדברי**

6. הנפקא מינה למעשה בין שיטת הרמב"ם לתוס' תיתכן במצבים שונים: במקרה שאיחרו מלקרוא המגילה עד סמוך לחשכה ולא הקריבו עדיין תמיד של בין הערביים (טורי אבן, פרק ראשון ד"ה כהנים בעבודתן). במקרה – חריג מאוד! – שהמגילה או הבעל קורא נמצאים במקום מרוחק מהמקדש שכדי להגיע אליו יש צורך ללכת במשך כמעט כל יום ט"ו (עיין חי' שפת אמת למגילה שם, ד"ה בגמ' כהנים בעבודתן).

סופרים ועבודת המקדש היא מן החמורה שבמצוות התורה ומן הנכספות שבהן בכל הדורות, וכאמור לעיל, יש להבין מה ראו על כך ומה הגיע אל בית דינם של חכמינו זכרונם לברכה לתת עדיפות רבה כל כך לקריאת המגילה על פני עבודת המקדש?

ובשלמא שאר המצוות הנידונות בגמרא, כגון לימוד תורה, הכנסת כלה ומת מצוה, אילו מצוות הנעשות על ידי הפרט ועל כן יש מקום לדון אם ומתי ידחו מפני מצות הציבור של מקרא מגילה. אך **עבודת המקדש שהינה מצווה ציבורית מרכזית ותדירה** – איך ייתכן שתבטל או תידחה?

ויותר מכך. כפי שנראה מיד, התכלית הפנימית של כל סיפור המגילה, ואולי בעצם של כל שיבת ציון, היא האפשרות לחדש את עבודת בניין המקדש בירושלים, וכיצד **אם כן נעזוב את המטרה לטובת האמצעי?**

לכאורה, היה מתבקש לתת עדיפות דוקא לעבודת המקדש על פני כל מצוות היום, שהרי בסופו של דבר כל סיפור הניצחון על רשעת המון, שאנו קוראים במגילה, הוביל אל התכלית – בניית המקדש וחידוש העבודה.

ז. בניית המקדש ברקע סיפור המגילה

אם נתבונן ברקע ההיסטורי ובתוכן הפנימי של סיפור המגילה, נראה כי לאורך כל הדרך עמדה שאלת בניין המקדש, שהחל בידי עולי עזרא ובתוכם מרדכי היהודי (עזרא ב, ב; מגילה סוף טז, ב).

בניית המקדש נעצרה על ידי בניו של המון, שכתבו כתב שטנה על כך (רש"י אסתר ט, י; ע"פ אסתר רבה פרשה כט). גם המלך אחשורוש היה מן המתנגדים הראשיים לחידוש עבודת בניין המקדש בירושלים, וכמובן שהמון, אויבו של מרדכי ומהקרובים ביותר אל המלך, חיזק את אחשורוש בהתנגדותו למקדש ועושה הכל כדי להכשיל את מרדכי (ילקוט שמעוני ריש פרק ג; ילקוט מעם לועז אסתר פרק א אות פא, עמ' יג-יד; רש"י).

ידוע מרבותינו ז"ל שהמון ובניו לא במקרה היו בקרבת המלך אחשורוש הפרסי, הם היו שם בשליחות 'סודית' כדי להשתדל אצל המלך לביטול בניין בית המקדש בירושלים (אסתר רבה ז, ב).

ממוכן הוא המון, ואכן היה ממוכן ומזומן לפורענות. בספרי דאגדתא על אסתר (מדרש אבא גוריון פרשה א) מובא כי המון הרשע הגיע לארמון המלכות בשושן הישר מירושלים: "והקרוב אליו... – 'כרשנא' מן אפריקי, 'שתר' מן אנדיקאה, 'אדמתא' מן אדום, 'תרשיש' מן קרשון, 'מרס מרסנא ממוכן' מן ירושלים". הוא ידע והכיר מקרוב את תחושת האובדן והייאוש השורה בלב ישראל מאז חורבן המקדש, והקדיש את הקריירה שלו בבית המלך כדי לדאוג לכך שמציאות זו תימשך.

כך גם האווירה בבית מלכי פרס היתה כי כבר אין סיכוי לכך שהיהודים יצליחו לחדש את בנית המקדש (מגילה יט ע"א): "מה ראה אחשורוש שנשתמש בכלים של בית המקדש? על ככה, משום דחשיב שבעים שנין ולא איפרוק". התפיסה הפרסית היתה שהעם היהודי נמצא בגלות שכבר אין אחריה עוד גאולה.

גם ושתי המלכה עשתה ברית עם המתנגדים לחידוש בניית המקדש, ועל כך נענשה. חז"ל גילו לנו (אסתר רבה פרשה ה, ב): "ולמה עלתה לה כך, לפי שלא היתה מנחת לאחשורוש לבנות בית המקדש ואומרת לו: מה שהחריבו אבותי (=נבוכדנאצר) אתה רוצה לבנות?". לפי זה, הריגת ושתי בתחילת המגילה היא שלב ראשון בתוכנית הא-להית להכשרת הדרך לחידוש הבניין.

גם בגמרא מובא (מגילה יא ע"ב): "אמר [=אחשורוש]: השתא ודאי תו לא מיפרקי, אפיק מאני דבי מקדשא ואשתמש בהו. בא שטן וריקד ביניהו והרג את ושתי..."⁷, ולאור האמור לעיל, מובנת יותר סמיכות העניינים בין הוצאת כלי המקדש להריגת ושתי.

בהמשך המגילה, גם אחרי שהמהפך החל ואסתר כבר הצליחה לפעול בבית המלך לטובת היהודים, אחשורוש עדיין היה שרוי ושבוי בתפיסתו הראשונה כי את בית המקדש של היהודים לא ייתן לבנות לעולם (מגילה טו, ב): "ויאמר לה המלך לאסתר המלכה מה בקשתך עד חצי המלכות ותעש' – חצי המלכות ולא כל המלכות ולא דבר שחוצץ למלכות, ומאי ניהו? בנין בית המקדש"⁸.

ח. אולי הגיע הזמן לעסוק במקדש ולא בשרידי הגלות?

דברי חז"ל הרבים המקשרים את סיפור המגילה עם עניינו של המקדש, מלמדים כי לב סיפור המגילה הוא נצחונה של תכנית בניית המקדש וחידוש העבודה בו. ממילא זו אמורה לכאורה להיות תכלית השמחה ביום פורים הקדוש, ולא החזרה (הארוכה) על סיפור ימי עבודתנו למלך אחשורוש! לכן לא מובן מדוע בשעה שאנו יכולים לעסוק בבניין המקדש, או לשמוח בעבודת הכוהנים ובשירת הלוויים וזמרם, דוקא אז אנו משביתים את העבודה

7. פירוש – אמר אחשורוש: עכשיו, אחרי שעברו שבעים שנה מהחורבן, ודאי לא יצאו מהגלות יותר ויחזרו לבנות המקדש בירושלים, לכן אוציא את כלי המקדש ואשתמש בהם אני. אז בא שטן וריקד בינהו עד שגרם לכך שאחשורוש הרג את ושתי.

8. גם העיסוק בעבודת המקדש והציפייה לבנינו פעלו לדחות את מחשבת המן (מגילה טז ע"א): "בההיא שעתא נתעטף מרדכי וקם ליה לצלותא אתא המן ויתב ליה קמיהו ואוריך עד דסליק מרדכי לצלותיה. אמר להו: במאי עסקיתו? אמרו ליה: בזמן שבית המקדש קיים מאן דמנדב מנחה מייתי מלי קומציה דסולתא ומתכפר ליה. אמר להו: אתא מלי קומצי קמחא דידכו ודחי עשרה אלפי ככרי כספא דידי".

ודוחים את התעלות עובדי המקדש והתעלותו עימם בקודש. מדוע הורו חכמים לתת עדיפות להתבוננות בעבר, לעסוק בסיפור ההיסטוריה הלאומית מימי גלותנו?

נכון, שמחים אנו מאוד בהשגחת ה' עלינו בגלות הארוכה, יודעים אנו כי כל זה היה אמצעי והכנה אל הישועה, העבר מכין את העתיד וההעדר קודם להויה, ובכל שנות גלותנו הודנו על כך בתפילותינו ובקריאת המגילה בפורים (שהיא ה'הלל' שבו). אבל האם אין עלינו להסתכל קדימה?

גם כיום, נשמעת לא פעם טענה כלפי העוסקים ברוממותו ותפארתו של הכותל המערבי ומשמעותו, וכביכול מתעסקים בעבר במקום 'להתקדם' לחיים של מקדש. צריך להבין מדוע נכון להתבונן ולעסוק בשריד הגלות, במצבת החיים שעמדה כעד לאומים באלפי שנות הגלות וסיפרה על נצחיות ישראל,⁹ ולדחות קמעה את בניין מקדש העתיד.

הנביא אומר (עזרא ט, ח-ט): **"הִיְתָה תְּחִנָּה [=לשון חנינה] מֵאֵת ה' אֶל-לְהִינּוּ לְהַשְׁאִיר לָנוּ פְּלִיטָה, וְלָתֵת לָנוּ יְתֵד בְּמָקוֹם קָדְשׁוֹ, לְהָאִיר עֵינֵינוּ אֶל-לְהִינּוּ, וְלִתְתָּנוּ מִחַיָּה מְעַט בְּעַבְדְּתָנוּ. כִּי עֲבָדִים אָנַחְנוּ (-למלכי פרס), וּבְעַבְדְּתָנוּ לֹא עֲזָבָנוּ אֶל-לְהִינּוּ, וַיֵּט עָלֵינוּ חֶסֶד לְפָנֵי מַלְכֵי פָּרַס לָתֵת לָנוּ מַחְיָה וכו'".** תמיד ידענו להודות על 'שארית ישראל', על היתד הקבועה שתמיד נשארה במקום המקדש ועל נס הקיום הנצחי שלנו – "שתמיד השכינה לא תזוז מישראל ואפילו בגלותם, כמו שנאמר (במדבר לה, לד; ויקרא טז, יז): 'אני ה' – הַשֶּׁכֶן אִתְּם בְּתוֹךְ טַמְאֹתֵם'... ואף בחורבן בית המקדש נשאר רושם המקדש בכותל מערבי".¹⁰ ובכל זאת, כאשר המקדש כבר 'בהישג ידינו', נשאלת השאלה מדוע לתת עדיפות לשמחת "אכתי עבדי אחשוורוש אנן" (מגילה יד ע"א). כיצד יתכן לעזוב את התכלית לטובת האמצעי? את המטרה לטובת 'שריד' מימי הגלות והחורבן?

אבל כך היא ההלכה. מתברר שכל ערכה של עבודת המקדש בא רק מתוך חיבור של כלל האומה אל סיפור המגילה.

סיפור המגילה בונה באומה כולה את השייכות והשאיפה לחיים מקדשיים. המגילה מזכירה לנו את הקשר הנצחי של שם ה' הקשור בשמנו, וכי שכינתו שורה עלינו בכל מצב. אנו צריכים להודות על כך, להכיר בשייכות הוודאית שלנו לשכינה השורה בקרבנו, ולאור הבנה זו לחיות את חיינו הציבוריים ולהתכונן לעבוד את ה' במקדשו בשם כל ישראל.

כפי שראינו, תקנת חכמינו ללכת ולקרוא את המגילה גם במחיר של ביטול עבודת המקדש איננה רק הדרכה לכוהן פלוני או לוי אלמוני, אלא יש בה מסר לאומה – עבודת המקדש תקבל את ערכה רק מתוך ההכרה והזיכרון שהיא ביטוי להופעה הנצחית של שם

9. יעויין בהרחבה במאמרו של רבנו הרצי"ה קוק זצ"ל, 'מאחר כתלנו', לנתיבות ישראל א עמ' כג.
10. לשון השל"ה הק', ב'שני לוחות הברית', חלק תורה שבכתב, שמות – שובב"ם ת"ת, פרשת תצוה – תורה אור.

ה' על הכלל כולו. לכן גם כשנראה כאילו המצב כבר כמעט מושלם, ההודאה על המעלה הגדולה אליה הגענו בחסדי ד' מתוך אפלת הגלות וגזרת המון, היא קודמת והכרחית.

אם עבודת המקדש תגרום לכך שיהודי אחד לא יפגש עם דבר ה' המסתתר במגילה, תידחה ואולי אף תיבטל העבודה ולא תיבטל המגילה. אם הכוהנים והצדיקים שבעם יעסקו בבניין המקדש ופשוטי העם שבשדות לא יבינו במה מדובר, אולי עדיף להמתין מעט ולהתבונן על עברנו המופלא. על כן גם בדור שהאומה כבר חוזרת למקומה ולמקום מקדשה – "מבטלין עבודת המקדש מפני מקרא מגילה". ואשרי המתבונן ומבין זאת.

נספח: מדברי ר' צדוק הכהן על גילוי השכינה בשריד בית מקדשנו

רבי צדוק הכהן מלובלין (ליקוטי מאמרים אות טז, סעיף מב ד"ה וזהו גאולה) מסביר שהעובדה שהשכינה הקדושה נעלמת ב'כותל מערבי' ולא מופיעה בגלוי בבית המקדש חושפת את תוקף השלמות, כי דווקא בכך מתגלה קשר האהבה הנצחי שבין ישראל לה' יתברך. יתכן שלאור דבריו ניתן להבין גם את היתרון שההלכה נותנת למקרא מגילה ולהארת הפורים ביחס להארת עבודת המקדש. וזו לשונו שם:

וגם בעבודתינו לא עזבנו וגו' (ע"פ עזרא ט, ט),¹¹ וכן בענין הקדושה הרוחנית נאמר (ויקרא טז, טז): "הִשְׁכַּן אִתָּם בְּתוֹךְ טַמְאֹתָם" ו"מעולם לא זזה שכינה מכותל מערבי" (שמות רבה פרשה ב, ב). וידוע¹² דמערב נקרא אהור והוא כטעם "וְיָרְאִיתָ אֶת אֲחֵרְיָ, וּפְנֵי לֹא יָרְאוּ" (שמות לג, כג), דראיית פנים זה היה בבית המקדש ובעת תוקף ההתגלות, אבל מכותל מערבי, דהיינו בהעלם, זה לא זו מעולם, דאף בכל ההעלמות, ו"גַם פִּי אֶלְךָ בְּגִיּא צְלֻמֹת" (תהלים כג, ד), רצה לומר בכל מיני שיקוע של רע המר ממות, "לֹא אֵיךָ רָע" כלל, "פִּי אֶתָּה עֲמָדִי", דגם שם [=בהעלם, בבחינת אהור דכותל מערבי] ימינך תנחני (ע"פ תהלים קלט, י).¹³

11. לשון הפסוקים (ח-ט): "ועתה כמעט רגע היתה תחנה מאת ה' א-להינו להשאיר לנו פליטה, ולתת לנו יתד במקום קדשו להאיר עינינו, אלהינו, ולתתנו מחיה מעט בעבדתנו. כי עבדים אנחנו ובעבדתנו לא עזבנו אלהינו, ויט עלינו חסד לפני מלכי פרס לתת לנו מחיה לרומם את בית א-להינו ולהעמיד את חרבתי ולתת לנו גדר ביהודה ובירושלם".
12. עיין חגיגה יב ע"א, ובפרש"י שם ד"ה מסוף העולם; ובבבא בתרא כה ע"א, בתוס' ד"ה רוח מערבית. וברמב"ן שמות כו, ז.
13. ראה כיוצא בזה ב'מדרש שיר השירים' (מכת"י מותך הגניזה הקהירית, ע"י רא"ה גרינהוט ירושלים תרנ"ז): "דוּמָה דוּדֵי לְצַבִּי אוּ לְעַפְרָ הָאֵילִים" (שיר השירים ב, ט) – זהו שאמר הכתוב (תהלים צד, יח): 'אם אמרתי מטה רגלי חסדך ה' יסעדני', ולמה הוא מדמהו לצבי? אלא מה צבי הזה אף על פי שישן, עינו אחת פתוחה, כך הקב"ה, אף על פי שהוא כועס על ישראל, כשהן באים לידי צרה הוא מצילן, שנאמר (שיר השירים שם): 'הִנֵּה זֶה עוֹמֵד אַחַר כְּתָלָנוּ'. ואפילו אחד מישראל והוא בסוף העולם, ונתון בצרה, והוא קורא לקב"ה, הקב"ה עונה אותו ומצילו, דכתיב (תהלים סא, ג): 'מִקְצֵה הָאָרֶץ אֵלֶיךָ אֶקְרָא, בְּעֶטְף לִבִּי בְּצוּר יְרוּם מִמְּנִי – תִּנְחַנֵּנִי'."

וכסבורים אנו שזה גריעות וחסרון, ובאמת זה תוקף שלימות, כי זהו תכלית הברור שאפילו ישתקע להיכן שישתקע עם כל זה לבו קשור בקשר אמיץ בה' יתברך שאי אפשר לינתק כלל, וכמו שלא יתגלה אהבת הבן לאב כאשר הוא עמו פנים בפנים והאב מטיב לו בכל מיני טובות ואהבות, דאין חידוש אם הבן אוהב לאב גם כן, אבל כאשר הבן מרוחק מאביו בתכלית שאין נהנה ממנו כלל ועם כל זה לבו נוהה אחריו – זה מעיד על אהבתו.

המועדים

במקדש

